

722598

NOUA
BIBLIOTECĂ ROMÂNĂ

COLECȚIUNE DE NOVELE ȘI ROMANURI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SERIA I.

BROȘURA I. — XII.

BRAȘOV.
EDITURA ȘI TIPARUL TIPOGRAFIEI ALEXI.

1881.

722670

Z. Marcas

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Novelă.

de

H. de Balzac.

N'am vădut nici o dată pe nimeni, chiar între ómenii cei mai însemnați din timpul nostru, care se aibă o fisonomie mai isbitóre de cât a acestui om: studiarea ei inspira întâi un simțiment plin de melancolie și sfirșia prin a da o senzațiune aproape durerósă.

Esista óre care armoniă între persónă și nume.

Acest Z. care preceda Marcas, care se vedea pe adresa scrisorilor sale, și pe care nu-l uita nici o dată în semnătura sa, acéstă din urmă literă a alfabetului presenta spiritului nu știu ce fatal.

Marcas! Repetați-vé singuri acest nume compus de două silabe, nu găsiți că are o semnificare sinistră? Nu vi se pare că omul care-l pórta trebuie să fiă martirisat? De și strein și sélbatic, acest nume are cu tóte astea dreptul de a trece la posterități, bine compus, se pronunță lesne, are curțiimea cerută pentru numele ilustre.

Nu este el și dulce tot de o dată și ciudat? însé nu ne pare a fi nesfirșit. N'aș vrea să iau asupra-mi responsabilitatea de a afirma că numele

nu exercită nici o influință asupra destinului. Intre faptele vieții și numele oamenilor, sunt tainice și neexplicabile concordante sau discordante vedite care ne miră; adesea se relevă corelațiuni, depărtate, dar eficace.

Nu vedeți în alcătuirea lui Z un mers impedeat? Nu figurează el zigzagul aleator și fantastic al unei vieți bătută de furtună? Ce vânt a suflat ore pe acea literă care în fiă care limbă în care este primită, începe abia cinci-deci de cuvinte? Marcas se numia Zephirin. Sântul Zephirin este prea slăvit în Bretania. Marcas era Breton.

Esaminați încă o dată acest nume Z. Marcas! Totă viața omului este împreunarea fantastică a acestor șapte litere. Șapte! cel mai însemnat din numerile cabalistice. Omul a murit la trei-deci și cinci de ani; viața omului a numărat șapte lustri. Marcas! N'aveți ideia unui lucru scump care cade și se sfărâmă cu său fără șgomot?

Îmi terminam studiile de drept în 1836, la Paris. Ședeam atunci în strada Corneille într'un hotel cu totul pregătit pentru locuința studenților. Erau patru-deci de odăi, mobilate cum se mobilază odăile pentru studenți. Ce trebuie mai mult tine-

rimei de cât ce se află acolo : un pat, câteva scaune, un sicriu, o oglindă și o mesă? Indată ce cerul e albastru, studentul deschide ferestra. Dar in acea stradă nu sunt vecine cărora le ar putea face curte. Peste drum, pune inaintea ochilor zidurile inegrite, micile ferestri ale logelor și marele-i acoperiș de plăci. Nu eram destul de bogat ca să am o odaiă frumoasă, nu puteam nici chiar să am o odaiă. Juste și eu împărțiam, una cu două paturi, situată la etagiul al cincelea.

In acea parte a scareii, nu era de cât odaia noastră și altă ocupată de Z. Marcas, vecinul nostru. Juste și eu, remaserăm vr'o cincă luni fără a ști nimic despre vecinul acesta. O femeia bătrână care ținea hotelul ne spusese că odaia de alături era ocupată, dar adăusese că nu vom fi turburați, persoana fiind foarte linistită.

In adevăr, in timpul de șese luni, nu întâlnirăm pe vecinul nostru și nu auzirăm nici un șgomot la el de și păretele era foarte suptire.

Camera noastră, înaltă de șapte piciore, era tapetată cu un tapet vulgar de hârtia albastră cu buchete de flori. Jos, in loc de dușumele, cărămidă. Inaintea paturilor, un covoarăș sărăcăcios. Căminul

se deschidea prea curând pe acoperiș, și fuma atât în cât furăm siliți să-lu dregem cu banii noștri. Paturile erau de lemn. Nu era nici o dată pe cămin de cât două sfesnice de aramă, cu séu fără luminări, pipele noastre, tutunu risipit séu într'un sac, și miclele grămești de cenușa pe care le depuneau vizitatorii séu pe care o grămădeam noi când fumam țigări. Două perdele de percal atârnav la feréstră, și de fiă care parte era aședată o mică bibliotecă de anin, în care puneam puținele cărți ce ne trebuiau pentru studiu. Cernéla era tot dea-una în călimări ca o lavă înghetată în craterul unui vulcan. Ore nu ori ce călimări se pot astădi preface într'un Vesuv? Condeiele ne serveau ca să ne curățim picerele. Contrariu cu legile creditului, hârtia era încă mai rară la noi de cât banii.

Cum pôte crede cineva că tinerii vor sta în asemenea hoteluri? De acea studenții studieză în cafenele, la teatru, în grădina de la Luxemburg, pretutindenii, chiar la Facultatea de drept, afară în urită lor odaiă, urită când e vorba de a studia, încântătoare pentru a convorbi și a fuma. Puneți o mésză albă pe mésză, priviți prândul improvisat trâmisi de birtașul vecin, patru tacâmuri și două

fete. puneți se se litografeze această scenă de interior, femeia cea mai evlavioasă nu se va putea opri de a suride.

Nu ne gândiam de cât a petrece. Cuvântul era luat din aceia ce politica actuală avea mai serios. Juste și eu, nu vedeam nici un loc de luat in două profesii pe care părinții noștri ne sileau să le imbrățișăm. Sunt o sută de avocați, o sută de medici pentru unul. Mulțimea umple ambele drumuri care par a aduce la avere și care sunt două câmpuri de luptă: luptătorii se omorâ, nu cu sabia séu cu pistolul, ci cu intriga și calomnia, cu nepomenite mijloce, cu campanii in domeniul inteligenței tot atât de omoritor cât au fost cele din Italia pentru soldații republicani.

Astăzi, când totul e o luptă de inteligență, trebuie să sci se rămâi patruzeci și opt de ore de a rëndul pe un fotoliu dinaintea unei mese, cum un general rămânea două zile călare.

Grămădirea candidaților a silit medicina a se împărți in categorii: medicul care scie, medicul care profesază, medicul politic și medicul militant; patru moduri diferite de a fi medic, patru secțiuni deja pline. Cât despre împărțirea a cincea, aceea a

medicilor care vënd lécuri, este concurență, și membrii ei sê luptă cu afișe infame lipite pe zidurile capitalei.

În tóte tribunalele, sunt aprópe atâtea advocați câte cauze. Avocatul a năpădit diaristica politică, literatura. În sfîrșit statul, ne mai sciind cum sê scape de nenumérate cereri de funcțiuni în magistratură, cere ca solicitatorii sê aibă óre care avere. Capul piriform al fiului unui băcan bogat va fi preferit capului pătrat al unui tîner de talent, dar fără bani. Sbuciumându-se, desfășurând tótă energia sa, un tîner care plecã de la nulă sê póte afla, după dece ani, mai jos de cât punctul sêu de plecare. Astãdî, talentul trebuie sê aibă norocul care face pe incapacitate sã reușescã; mai mult, decã nu sê supune înjositórelor condițiuni care asicurã isbãnda mediocritãții tãrãtóre, el nu va ajunge nici o datã.

Décã cunoscém perfect epoca nóstrã, ne cunosceam pe noi încã și mai bine, și prefeream lenvia cugetãtorilor unei activitãți fãrã de scop, petrecerile unor lucrãri nefolositóre care ar fi oboisit curagiul nostru și ros vioiciunea inteleginței nóstre. Analisasem starea socialã ridênd, fumãnd

plimbându-ne. Și pentru că gândurile noastre, se făcuseră astfel, discursurile noastre nu erau nici mai puțin înțelepte, nici mai puțin adânci.

De și observăm ilotismul la care tinerimea este condamnată, ne mirăm de brutala nepăsare pentru tot ce ține de înțelegință, de cugetare, de poesiă. Ce priviri schimbăm, Juste și eu când citind ziarele, aflam împlăirile politice, resfoiam debaterile Camerei, discutam purtarea unei curți a căreia voluntară ignoranță nu se poate asemui de de cât cu platitudinea.

Juste pe care nimeni n'a venit să-l caute, și care nu s'ar fi dus să caute pe nimeni, era, la două-zeci și cinci de ani, un politic adânc, un om minunat apt a înțelege relațiunile depărtate între faptele prezente și cele viitoare. El mi-a spus, în 1831 ceia ce trebuia să se întâmple și ceea ce s'a și întâmplat: omorurile, conspirațiunile, domnia jidanilor, împedecarea mișcărilor Franciei, lipsa de inteligență superioară în sfera superioară, și imbelșugarea talentelor în sferile inferioare unde cele mai frumoase curagiuri se sting sub cenușa țigării. Ce putea să facă? Familia lui voia să fie medic. A fi medic, nu era a accepta două-zeci de ani o clientelă?

Sciți ce s'a făcut? Nu. Ei bine! e medic: dar a părăsit Francia, s'a dus in Asia. In momentul de față, pôte că móre de ostenélă intr'un deșert, séu sub loviturile unui cap de cétă barbar, séu pôte că s'a făcut prim ministru al unui principe indian.

Vocațiunea mea era acțiunea. Eșit din liceu la 20 de ani, im era interđis de a fi militar altfel de cât făcendu-mé simplu soldat; și obosit de trista perspectivă ce presintă meseria de avocat, dobândi cunoscințele trebuinciose spre a fi marinar. Imitez pe Juste, părăsesc Francia, unde omul se cheltuieste spre a-și face un loc, timpul și energia trebuinciose pentru cele mai inalte creațiuni. Imitați-mé, amicii mei, merg acolo unde omul își îndreptéază singur menirea.

Aceste mari hotăriri s'au luat cu sânge rece in aceia mică odaie a hotelului din strada Corneille, mergénd la balul Musard, făcénd curte unor fete vesele; ducénd o viétă nebună, in aparință fără grije. Hotăririle nóstre, gândurile nóstre, au fost mult timp nestatornice. Marcas, vecinul nostru fu ori cum călăuđul care ne duse pe marginea prăpăstiei séu a torentului, și care ne făcu să-lu măsurăm, care ne arétă dinainte care ar fi sórtea

nóstră decât am cădea întrênsul: El ne făcu să ne ferim de nehotăririle ce să contracteză cu miseria și pe care le sancționează speranța, primind pozițiuni precare în care omul se luptă, târît în mișcarea Parisului, acea marea curtisană care te ia și te lasă, îți suride și îți întorce spatele cu o egală ușurință, care uséză cele mai mari voințe în așteptări amăgitoare, și nenorocirea este întreținută de întâmplare.

Întêia noastră întâlnire cu Marcas ne lăsa órecum uimiți. Intorcându-ne dela scólă, înainte de ora prânzului, ne suiam acasă și rămâneam câteva momente, asceptând pe unul pe altul, ca se scim dacă nu era nimic schimbat în planurile făcute séră.

Intr'o di, pe la orele patru, Juste vădu pe Marcas pe scară; eu 'l întâlnii pe drum. Eram p'atunci în luna Noembre, și Marcas nu avea manta, el purta ghetê cu talpa grósă, nisce pantaloni de pânză grósă, un gheroc incheiat până la gât și cu guler pătrat, cea ce-i dedea un aer milităresc. Acel costum nu avea nimic esttraordinar, dar se potrivea minunat cu apucăturile omului și cu fisionomia sa. Prima mea impresiune, vedându-l, nu fu nici mi-

rarea, nici întristarea, nici interesul, nici mila, ci o curiozitate care ținea din toate aceste simțăminte. El mergea încet, cu un pas care arăta o adâncă melancolie, cu capul inclinat înainte, era nu aplecatu ca aceia care se simt vinovați. Capul său, gros și mare care părea că conține tesaurele trebuincioase unui ambițios de primul ordin, era cam încărcat de cugetări; el se încovoia sub sarcina unei dureri morale, însă nu se vedea nici un semn de remușcare pe fața lui.

După o sistemă destul de populară, orî-ce față omenescă ~~Chisemănă~~ ~~Ucuersun~~ ~~Li~~ animal, Animalul lui Marcas era leul. Părul său semăna cu o cămănasul său era scurt, turtit, lat și crepat la vîrf ca nasul unui leu; avea în mijlocul frunții o sbârcitură ca aceea ce împarte în două fruntea leului. În fine ponutele sale părăse, pe care slăbiciunea obrazilor le făcea și mai pronunțate, gura sa mare și obrazii săi adânci, erau mișcați de nisce sbârcituri mândre în liniile lor. Acel obraz aproape îngroșător era luminat de două lumini, doi ochi negri, dar de o infinită blîndețe, liniștiți, adânci, plini de gândiri. Dacă 'mă este permis de a vorbi astfel, acei ochi erau umiliți. Lui Marcas, î-i era frică să se uite,

mai puțin pentru el decât pentru aceia asupra căroră era să se oprască privirea lui fascinantă; el posedă o putere, și nu voia să o eserceze; cruța pe trecători, se temea de a fi observat. Nu era modestie, ci resemnare; nu aceea resemnare creștină care implică caritatea, ci aceea resemnare pe care o consiliază rațiunea, care a demonstrat inutilitatea momentană a talentelor, neputința de a pătrunde și de a trăi în mediul care ne este propriu. Acea privire, în unele momente, ar fi putut să arunce fulgere. Din acea gură, trebuia să iasă o voce puternică ca a lui Mirabeau.

— Am vădut în stradă un om grozav, și seii lui Juste intrând.

— Trebuie se fie vecinul nostru, imi răspunse Juste, care 'mă descrie pe omul pe care 'l întâlnisem. — Un om care trăiesce ca un verme trebuia să fie astfel, și se el sfârșind.

— Ce injosire și ce mărire!

— Una și alta sunt de o potrivă la el.

— Câte speranțe pierdute! câte proiecte zădărnice.

— Șapte leghe de ruine! obelisce, palate tur-

nurii: ruinele Palmyrei in desert, răspunse Juste riđând.

Numirăm pe vecinul nostru ruinele Palmyrei. Când eșirăm ca se mergem la micul birt din strada La Harpe unde eram abonați, întrebarăm de numele vecinului dela numărul 37 și aflarăm că el se numește Z. Marcas.

Ca nisce copii ce eram, repetarăm mai bine de o sută de ori, și cu reflexiunile cele mai variate, comice seu melancolice, acest nume a căruia pronunțare se potrivea cu jocul nostru. Juste reuși câte odată să arunca pe Z ca o rachetă la plecarea ei, și, după ce desfășura prima silabă cu strălucire, descria o cădere prin repeđiciunea cu care pronuncia pe cea din urmă.

— Dar! unde și cum trăiesce el?

Dela această întrebare până la nevinovata spionare ce o sfătuesce curiositatea, nu există decât intervalul voit prin esecutarea proiectului nostru. In loc de a ne plimba, ne întörserăm acasă, fiecare cu un romanț, și citirăm ascultând. Auđirăm in tăcerea absolută a mansardelor noastre sgomotul egal și dulce al resuflării unui om adormit.

— Dörme, dișei lui Juste.

— La șapte răspuse doctorul.

Acesta era numele ce dam lui Juste care mă numia ministrul justiției.

— Trebuie ca cine-va se fie tare nenorocit pentru ca se dormă cât dorme vecinul nostru, și să sarind pe scriin cu un cuțit mare în mână. Făcui în zid o gaură rotundă, mare ca o piesă de cinci bani. Nu mă gândiam că n'o se fie luminare, și când mă uitai prin gaură nu vedeai decât întunerecul. Când, spre o oră după mezul nopții, terminând romanțele noastre, eram să ne culcăm, auzirăm un șgomot la vecin: el se sculă, luă un chibirit și aprinse o luminare. Mă suii țărași pe scriin. Zării atunci pe Marcas care ședea la masă și copia nisce acte de procedură. Odaia sa era jumătate cât a noastră: patul ocupa o adăncime lângă ușa. Nu era cămin în cameră, ci o mică sobă de porțelan, al căreia burlan eșia prin acoperiș. Ferestra era împodobită cu nisce perdele vechi de un roșiu trecut. Un jeț, o masă și o măsuță de nopte compuneu întreaga mobilă. El își punea rufele într'un dulap. Tapetul era foarte urit. De sigur numai slugi ședură în această odaiă până la venirea lui Marcas.

— Ce ai? mă întrebă doctorul vedând că mă dau jos.

— Veđi și tu! respunsei.

A doua zi dimineața la 9 ore Marcas era culcat. El mâncase salam: vedorâm pe o farfurie, între fărămituri de pâne, rămășițe de salam. Marcas dormia. Nu se deșteptă decât pe la unsprezece ore. Se aședă la masă și reincepu copiarea ce începuse.

Când ne dederăm jos, întrebarăm cât costă această odaie și ne spuse că costă cincisprezece franci pe lună. În câteva zile, aflarăm toate amănuntele existenței lui Z. Marcas. El scria pentru un întreprindător de copiere care ședea în curtea Palatului Justiției; muncia jumătate noapte după ce dormise dela șese la zece ore, reincepea îndată ce se scula, și scria până la trei; eșia atunci ca să ducă tot ce copiasse înainte de prânz și mânca în strada Michel-le-Comte, la Mizerai, cu patru bani și jumătate, și la șese se întorcea acasă și se culca. Ni se dovedi că Marcas nu pronuncia cincisprezece fraze într'o lună; el nu vorbea cu nimeni, nici cu densusul nu vorbea în îngrozitoarea sa mansardă.

— Zeu! ruinele Palmyrei sunt grozav de tăcute! țise Juste.

Acea tăcere la un om a căruia aparință era atât de impunătoare era foarte ciudată. Câte odată,

când ne întâlneau cu el, schimbam priviri pline de gândiri, dar care nu fură urmate de nici un protocol. Cu încetul, acest om deveni pentru noi obiectul unei admirațiuni intime, fără ca să putem să ne dăm seama de cuvântul acestei admirațiuni. Erau ore acele moravuri tainice și simple, acea regularitate monastică; acea frugalitate de pusnic, acea muncă de nerod care permitea cugetului să rămână neutru său de a se exercita, și care arăta acceptarea vre unei întâmplări fericite, său vre unei otăriri nestrămutate?

După ce ne plimbăram mult timp prin ruinele Palmyrei, le uităram, eram așa de tineri! Apoi veni carnavalul, acel carnaval parisian, care, de aici înainte va șterge pe vechiul carnaval din Veneția, și care, peste câțiva ani va atrage Europa întrăgă la Paris, decât prefectii poliției rău inspirați nu vor opune.

Acel carnaval vesel ne aduse și nouă ca tuturor studenților, o mare miserie. Ne desfăcurăm de toate obiectele de lux, ne vîndurăm hainele, cismele, ghetetele. Mâncam pâine și salam, umblam cu băgare de seamă; ne puserăm pe muncă datoriam două luni la hotel, și eram sicuri că avem

la portar o socotelă compusă mai bine de 60 séu 80 rânduri al căror total se urca la 40 séu 50 de franci.

Nu mai eram nici veselî, nici scomotoși. În ziua când ne lipsi tutunul observarăm că de două zile mâncam pânea fără nici un fel de unt. Grozav ne intristarăm.

— Nu mai avem tutun! țise doctorul.

— Nu mai avem haine! țise ministrul justiției.

— A! ați petrecut! Prea bine, la pâne gólă astádi! Ar trebui, disei ingrosândumî vocea, ar trebui să ve culcați sub pat, sunteți nedemnî de a dormi in pat

— Da, dar, logofete, nu mai avem tutun! țise Juste.

— A venit ceasul sa scrim mătușelor, mame-
lor surorilor nóstre, că nu mai avem rufe, că uli-
țele Parisului sunt așa de lungi in cât umblând ai
strica și ciorapî de fer impletit. Apoi vom resolvi
cea mai frumósă problemă de chimiă, schimbând
rufele in banî.

— Bine! dar cum vom trăi până se ne so-
sescă răspunsul.

— O să mă duc să împrumut ceva de la unul din amicii noștri care nu și-a sleit capitalul.

— Și ce veți găsi?

— De! zece franci, răspuse el cu mândria. Marcas auzise totul.

Erau două-spre-zece ore. El bătuse la ușa noastră și duse:

— Domnilor: ecă tutun; mi-lă veți înapoia când veți putea. Rămăserăm uimiți, nu de propunere, care fu primită, ci de bogăția, de adâncimea, de plenitudinea acestui organ, care nu se poate asemăna de cât cu a patra cordă a violii lui Paganini.

Marcas dispăru, fără a aștepta ca să-i mulțămim.

Ne uităram, Juste și eu, unul la altul, în cea mai adâncă tăcere. A fi ajutat de cine-va neapărat mai sărac de cât noi! Juste scrisese îndată la toate rudeniile sale, și eu mă dușese să împrumut ceva bani. Găsi două-zeci de franci la un compatriot.

În acest nenorocit bun timp, jocul mai exista, și tinerii, cu risicul de a pierde puțin, putea să-și încerce norocul de a câștiga câte-va piese de aur.

Compatriotul meu avea tutun turcesc adus de un marinar de la Constantinopole; îi cerui o cantitate egală cu cea ce primisem de la Z. Marcas. Mă întorsei a casă și meraserăm, Juste și eu, la vecin ca să îi inapoiăm ceea ce ne împrumutase.

— N'ați voit să-mi rămâneți datorii și eu; îmi dați aur în loc de aramă, sunteți nisce copii, buni copii.

Aceste trei frase, și câte și trei cu tonuri deosebite, fură deosebit accentuate. Cuvintele nu erau nimic, dar accentul... oh! accentul ne făcea amici de zece ani.

Marcas ascunsese copiele sale când ne auzi venind; înțeleseserăm că ar fi fost indiscret de a îi vorbi de mijlocele sale de existență, și ne fu rușine că l'am spionat. Dulapul era deschis; nu era în intru de cât două cămăși o cravată albă și un bricég. Vederea bricégului mă făcu să tremur. O oglindă care putea să coste cinci franci era atârnată de ferestră. Gesturile simple și rare ale acestui om aveau un fel de mărire sălbatică. Ne uitaram, doctorul și eu, ca pentru a ști cea ce trebuia să răspundem. Juste vădându-mă uimit, întrebă în glumă pe Marcas?

— Domnu cultivă literatura?

— M'am ferit de acesta! respunse Marcas, n'ași fi așa de bogat.

— Credeam, dișei, că timpul de față nu mai putea face pe un om să locuiască așa de prost cum locuim noi.

Observarea mea făcu pe Marcas să suridă, și acel suris dete un farmec feței sale galbene.

— Ambițiunea nu e mai puțin aspră pentru ceia care nu reușesc, dișe el. De aceia, voi care incepeți viața, mergeți pe cărările bătute! nu vă gândiți a deveni superiori, căci ați fi perduți.

— Ne sfătuiți să rămănem ce suntem? dișe doctorul suridând.

Tinerimea are in glumele sale un farmec atât de comunicativ și de copilăresc in cât frasa lui Juste făcu pe Marcas să suridă încă o dată.

— Ce evenimente ți-au putut da această ingrozitoare filosofă? dișei.

— Am uitat încă o dată că intîmplarea este rezultatul unei imense emoțiuni ale căreia rădăcine nu le cunoscem. Când cineva plécă de la nulă spre a ajunge la unitate, sortile sunt nenumărate. Centru ambițioși, Parisul este o imensă loteriă, și toți tinerii cred că au cel mai nepomenit noroc.

El ne oferi tutunul ce îi adusesem ca să fumăm cu dânsul; doctorul se duse să aducă pipele noastre. Marcas umplu pe a sa, apoi veni să ședă la noi aducându-și tutunul; la el nu era de cât un scaun și fotoliul lui. Ușor ca o nevăstuică, Juste coborî scara și se întorse cu un chelner care aducea trei sticle de vin de Bordeaux, brânză de Brie și pâne.

— Bine! mă gândii în mine și fără a mă înșela cu o para, cincisprezece franci!

În adevăr, Juste depuse cincisprezece franci pe mesă.

Sunt deosebirii imense între omul social și omul care trăiește aproape de natură. Odata prins, Toussaint Louverture a murit fără a dice un cuvânt. Napoleon, odată pe stâncă lui, a vorbit ca un picpalac; a voit se se esplice. Z. Marcas comise, înse numai în folosul nostru, aceiași greșală. Tăcerea și totă maiestatea ei nu se află decât la selbaticii.

Ecă ce ne spuse Marcas în această dimineață.

Familia sa era din Vitré; părinții săi aveau un venit anual de o miă cincisprezece sute de franci din care trăiau. El își făcuse gratuit studiile la seminar, dar nu voise se se facă preot. Și simțise în sine

focarul unei mari ambițiuni, și venise pe jos la Paris, în vârstă de douăzeci și două sute de franci în busunar. Învățase dreptul. În cinci ani, lucrând la un avocat, devenise doctor în drept. El cunoscea vechia și noua legislațiune; scia dreptul ginților și cunoscea toate tratatele europene, toate obiceiurile internaționale. Studiase omenii și lucrurile în cele cinci capitale: Londra, Berlin, Viena, Petersburg și Constantinopole. Nimeni nu cunoscea mai bine decât el precedentele Camerii. El improvisa, vorbea minunat, și putea să vorbească mult timp cu acea voce grațioasă, adâncă, care ne mișcase până în fundul sufletului. Făcuse în timp de cinci ani, darea de sêmă a Camerilor într'un diar cotidian. El ne dovedi, prin povestirea vieții sale, că este mare orator, orator concis, grav, și cu toate de o elocință pătrundătoare: semăna cu Berryer în căldură, în mișcările simpatice maselor, semăna cu d. Thiers în iscusință, în dibăcie; însă ar fi fost mai puțin dispus, ar fi conchis, mai cu inlesnire; el spera se trecă de-odată la putere fără a fi legat prin nisce doctrine întâi trebuincioase unui om de opozițiune și care mai târziu genéză pe omul de Stat.

Marcas învățase tot ce un adevărat om de stat trebuie să știe: d'acea mirare sa fu mare când avu ocasiunea să verifice adâncă nescirea a ómenilor ajunși in Francia la putere. Dcă lor vocațiunea le consiliase studiul, natura se arătase prodigă cătră el, ea îi dedese tot ce nu se póte dobândi: o viuă pătrundere, stăpânirea de sine, iscusința spiritului, răpediciunea judecătii, otărîrea, și cea ce este geniul acestor ómeni, imbelșugarea mijlócelor.

Când se cređu inarmat destul Marcas găsi Francia in prada divisiunilor intestine născute in triumful familiei de Orleans asupra familiei de Bourbon. Resbelul civil nu póte dura mult timp; el nu se va mai face in próvincii. In Francia, nu va mai fi de cât o luptă de durată scurtă, chiar la scaunul guvernului, și care va sevêrși resbelul moral pe care câte va inteligente superióre îl vor fi făcut inainte.

Acéstă stare de lucruri va dura pe cât timp Francia va avea ciudatul său guvern, care nu are analogie cu cea dela nici o țeră, căci nu există mai multă asemuire intre guvernul frances și guvernul engles, decât intre cele două țeri.

Locul lui Marcas era dar in presa politică. Sărac și neputând fi ales, el trebuia să se manifeste de o dată. El se hotări la acest sacrificiu care este cel mai costisitor pentru un om superior de a se subordona unui deputat bogat și ambițios pentru care lucră.

Marcas aduse servitii imense, el nu se lăuda, nu se făcea mare, nu striga: ingratitude, le aduse cu speranță că acel om era să-l puie in pozițiune de a fi deputat. Marcas nu doria alt ceva de cât să i se imprumute suma trebuincioasă pentru cumpărarea unei case la Paris, ca să satisfacă cerințelor legii. Ricard al III. nu voia de cât calul său.

In trei ani, Marcas creâ una din cele cincideci de pretinse capacități politice intre care se impart portofoliurile ministeriale. Acest om nu exista de cât prin Marcas: dar el are destul spirit ca să prețuiască valoarea boiangiului său, ca să scie că Marcas, o dată ajuns, ar rămânea ca un om neapărat, pe când el s'ar depărta la Senat. Să hotări a impiedica inaintea directorului său si ascunse acel gând sub formulele unui devotament absolut. Ca toți oamenii mici, el sciu să disimule

de minune. căci el trebuia să ucidă pe Marcas ca să nu fiă ucis de el.

Acești doi ómenî, atît de uniți in aparință, se uriră îndată ce unul înșelă pe cel-lalt. Omul de Stat făcu parte dintr'un minister, Marcas rămase in opozițiune ca să nu lase să se atace ministrul lui, cărui reuși a i dobândi laudele opozițiunii. Ca să se dispenseze de a resplăti pe locotenentul său, ministrul obiectă neputința de a da de o dată o funcțiune unui om din opozițiune. Marcas sperase in acea funcțiune spre a se căsători pentru a putea cu zestrea Bă Cindeplinescăer condițiunile legii. El avea trei decî și doi de ani și prevedea disolvarea Camerei. După ce i se dovedi că ministrul nu e de bună credință cu dînsul, Marcas îl resturnă de la putere, seu contribui la resturnarea lui, și îl tăvăli in noroi.

Orî ce ministru căduť trebuie, ca să mai vie la putere, să se arete redutabil: acest om, care se creduťe ministru pentru mult timp, își recunosc greșelele; mărturisindu-le, el făcu un mic serviciu de banî lui Marcas, care se îndatorase in timpul luptei. El susținu țiarul in care Marcas scria, și făcu să i se dea direcțiunea. De și îl desprețuia,

Marcas, care primea óre-cum un fel de arvună, consimți causa comună cu ministrul cădut. Fără a arăta cu totul superioritatea sa, Marcas inainta încă mai mult de cât la prima dată, și lăsă să se vedă aprópe ce era in stare să facă; ministerul nu dură de cât o sută opt-zeci de zile și fu inghitit, Marcas, pus in relațiuni cu câți-va deputați, îi mănuse ca o cocă, lăsând tuturor o mare idee despre talentele sale. Omul său de Stat făcu parte din noul minister, și diarul deveni ministerial. Ministrul împreună acel diar cu un altul numai cu scopul de a anula pe Marcas, care, in fusiunea aceea, fu silit să cedeze locul unui concurent bogat și obraznic, al cărui nume era cunoscut. Marcas cădu éráș in cea mai adâncă miserie; mândrul său protegiat scia bine in ce prăpastiă il adância. Unde se mérgă? Diarele ministriale vestite pe sub mâna nu-lă primiau. Diarele opozițiunei nu voiau să-lă admită. Marcas nu putea să trecă nici la republicană nici la regalistă, doué partide a căror isbândă ar fi fost resturnarea ordinei sociale d'atunci.

— Actualitatea place ambițioșilor, ne țise el suridénd.

Marcas trăi scriind câte-va articole privitoare

la nisce întreprinderi comerciale; lucră la una din acele enciclopedii pe care speculațiunea, ér nu sciința le-a produs. In fine sè inființă un diar care nu trebuia sè dureze de cât doi ani, dar care dori sè aibă colaborațiunea lui Marcas; atunci el sè legă cu dușmaniî ministrului, intră in partidă care voia căderea ministerului, și, indată ce pârghia sa apăsă, ministerul cădu.

Diarul lui Marcas nu mai esista de deçe luni; el nu putuse sè găsescă un loc nicăeri; sè dicea că el este un om periculos; calomnia îl mușca; omorise o imensă operațiune financială și industrială cu câteva articole și un pamflet. Se scia că el era organul unui bancher, care, dicea lumea, îl plătise scump. Degustat de ómeni și de lucruri, obosit prin cincă ani de luptă, Marcas, primit mai mult ca un condotier de cât ca un mare căpitán, sdrobot de necesitatea de a-și căștiga pânea de tóte zilele, cea ce îl impedita se inainteze, in préda celei mai adânci miserii, Marcas se retrăsese in mansarda sa, căștigând abia un franc și jumătate pe di. Meditațiunea intinsese ca nisce deșerte imprejurul lui. El citia diarele ca să fiă in curentul evenimentelor. Astfel fu câtva timp Pozzo di

Borgo. Fără indoială, Marcas medita planul unui atac serios, se deprindea la disimulare și se pedepsia de greșelele sale prin o tăcere pytagorică. El ne dete cuvintele purtării sale.

E peste puțință de a vă povesti scenele de înaltă comediă ce sunt ascunse sub această sintesă algebraică a vieții sale: facțiunile zadarnice la piciorle norocului care sbura, lungele vânători printre tufișele parisiane, alergările solicitatorului obosit încercările față cu nisce proști, proiectele rădicate care nu reușau prin inriurirea unei femei inepte, conferințele cu nisce prăvăliași care voiau ca banii lor să le aducă și loje de teatru, și un loc la Senat, și mari dobândi; speranțele ajunse la culme, și care cădeau in fundul prăpastiei; minunele operate prin apropierea intereselor opuse și care se despart după ce au mers bine o săptămână intrégă; necazul de o miă de oră repetit de a vedea lăsându-se o decorațiă unui nerod; apoi cea ce Marcas numia strategemele prostiei: vorbesci cu un om, el pare a fi convins, dă din cap, totul e gata să se arangeze: a doua di, nimic nu mai esistă, lucrul trebuie reinceput; și vei reincepe până ce vei recunósce că nu vorbesci cu un om, ci cu o păpușă de cauciuc.

Aceste miș de neisbândi, aceste mari pierderi de puteri omenesci, neputința de a face binele, nepomenita ușurință de a face răul; două mari partide jucate, de două ori câștigate, de două ori pierdute: ura unui om de Stat, cap de lemn cu mască vâpsită, cu părul fals, dar în care se credeau oamenii: toate aceste lucruri mari și mici nu descu-ragiaseră, dar obosiseră monumentan pe Marcas. Când avuse bani, nu făcuse economii; își dedese ceresca plăcere de a da totul familiei sale, surorilor fraților, tatălui său. El, ca Napoleon căduț, nu avea nevoie de cât de un franc și jumătate pe zi și ori ce om cu energia pôte ori când se câștigi un franc și jumătate la Paris.

Când Marcas ne sfirși povestirea vieții sale, care fu amestecată cu reflexiuni, cu maxime și observații care arătau marele politic, fu destul să facem câte-va întrebări ca se ne convingem că Marcas era un adevărat om de Stat; căci oamenii pot fi lesne judecați, îndată ce consimțim a veni pe tărâmul greutăților.

După această lungă convorbire, eșirăm câteși trei să ne plimbăm până la ora mâncării, prin grădina de la Luxemburg de și era geru. În tim-

pul acestei plimbări, convorbirea, tot gravă, atinse puntele dureroase ale situațiunei politice. Fie-care din noi aduce o frasă, o observațiune, o vorbă, o glumă séu o maximă. Nu mai era vorba exclusiv de viéta cu proporțiuni uriașe pe care ne o descriesese Marcas, soldatul luptelor politice. Era, nu îngrozitorul monolog al navigatorului perdut in mansasarda din Strada Corneille, ci un dialog in care doi tineri învățați, după ce judecaseră epoca lor, căutau sub direcțiunea unui om de talent a lumina propriulu lor viitor.

— Pentru ce te întreabă, luster, niaă așteptatu cu răbdare o ocașiune? pentru ce n'ăi imitatu singurul om pe care revoluțiunea de 1830 a sciut sé'l producă și care s'a ținut tot-déuna d'asupra valurilor.

— Nu v'am spus că nu cunóscem rădăcinele întâmplării? Carrel era într'o pozițiune identică cu acelu orator. Acel tēner intunecos, acelu spirit amar, purta un guvern intreg in capul lui, acela de care imi vorbiți nu are de cât ideia de a urma fie căre eveniment; din amēndoi, Carrel era omul tare; ei bine! unul devine ministru, Carrel remâne diarist; omul incomplet dar dibacî trăesce, Carrel móre. Dar, pentru mine, am întârziat; căci ca sé

nu fiu măturat din mișcarea ce prevădu, ar trebui să fi luat deja o pozițiune superioare.

— Care mișcare ți se Juste.

— August 1830, respunse Marcas cu un ton solemn, întindând mâna spre Paris, August făcut de tinerime de inteligență, a uitat partea tinerimei și a inteligenței. Tinerimea va izbucni ca căldarea unei mașine în aburi. Tinerimea nu are nici o cale deschisă în Franța; ea adună un troian de capacitate neținute în seamă, de ambițiuni legitime și neliniștite; ea se însoră puțin; familiile nu știu ce să facă cu copiii lor; care va fi sgomotul care va mișca aceste mase, nu știu; dar ele se vor năpusti asupra stărei de lucruri actuale și o vor resturna. Generațiunile sunt domnite de legi de fluctuațiune, pe care imperiul român le nesocotește când sosiră barbarii. Astăzi, barbarii sunt nisece inteligenți. Legile prisosului lucrăza în momentul de față încet, tainic în mijlocul nostru. Guvernul e foarte vinovat; el recunoșce cele două puteri cărora datoresce totul; el s'a lăsat să i lege mâinile de absurditățile contractului; e pregătit ca o victimă. Ludovic al XIV-lea, Napoleon, Englitera, erau și sunt doritori de tinerime inteligență. În

Francia, tinerimea este condamnată prin legalitatea cea nouă, prin relele condițiuni ale principiului electiv, prin viciile constituțiunei ministeriale. Examinând compunerea Camerei elective, nu veți găsi un singur deputat de treizeci de ani; tineretea lui Richelieu și a lui Mazarin, tineretea lui Turenne și a lui Colbert, tineretea lui Pitt și a lui Saint-Just, a lui Napoleon și a principelui de Metternich n'ar găsi loc aici. Burke, Sheridan, Fox n'ar afla unde se ședă. S'ar fi putut pune maioritarea politică la 21 ani și a ușura eligibilitatea de orice condițiuni departamentele n'ar fi ales de cât pe deputații actuali, adică oameni fără nici un talent politic, în neputință de a vorbi fără a schimonosi gramatica, și printre care, în zece ani, abia s'a întâlnit un bărbat de stat. Aici se ghicesc cuvintele unei împrejurări viitoare, însă nu se poate prevedea împrejurarea însăși. În momentul de față, se împinge tinerimea întrăgă a se face republicană, pentru că ea va vedea emanciparea sa în republică. Ea își va aduce aminte de tinerii represintanți ai poporului și de generali din 1792! Nesocotința guvernului nu se poate compara de cât cu sfercenia sa.

Acésta avu un mare resunet în esistența noastră;

Marcas ne întări în hotărârile noastre de a părăsi Franția, unde superioritățile tinere, pline de activitate, sunt zdrobite sub povara mediocrităților parvenite, invidioase și nesățioase. Prândirăm împreună, în strada La Harpe. Din acea zi, îi arătarăm cea mai respectoasă iubire; el avea asupra noastră protecțiunea cea mai activă în sfera ideilor. Acest om scia tot, adâncise tot. El studiâ pentru noi globul politic, și căută țera unde planurile noastre aveau mai multe sortii de izbândă. El ne arăta punctele spre care trebuia să tindă studiile noastre; ne făcu să ne grăbim, explicându-ne valoarea timpului, făcându-ne să înțelegem că emigrarea va avea loc, că sfatul său va fi de a rădica Franciei crema energiei sale, a tinerilor sale spirite că aceste inteligențe neapărat dibăcie vor alege locurile cele mai bune, și că era destul de a ajunge cei d'ântei.

Din ziua aceea, veghiarăm adesea noaptea. Acel generos învățător scrie pentru noi câteva memorii, două pentru Juste, și trei pentru mine, care sunt minunate învățăminte, date pe care numai experiența le poate da, jalone pe care numai genul le poate implânta. Și aceste pagine erau profumate de

tutun, pline cu caractere de o cacografiă aprópe ieroglifică, erau nisce aretări de noroc, nisce pro-rocirii certe. In ele se găsesec prevederi asupra Americcii și Asiei, care inaintea plecării noastre s'au realizat.

Marcas ajunsese, ca și noi, in cea mai adâncă miseriă: is câștiga pânea de tóte zilele, dar nu avea nici rufe, nici haine, nici încălțăminte. Nu se făcea mai bun de cât era; el visase luxul, când visase esercițiul puterei. D'aceea nu se recunoscea ca Marcas cel adevărat. Și lăsa forma la întâmplările vieții reale. El trăia prin suflul ambițiunei sale, visa resbunare și se creia pe el însuși pentru că sa lăsa a fi coprins de un simțemânt așa de jos. Adevăratul om de Stat trebuie să fiă mai ales nepăsător la pasiunile vulgare; el trebuie, ca și învățatul, să nu se pasioneze de cât pentru lucrurile sciinței sale.

In acele zile de miseriă, Marcas ne apăru mare și chiar ingrozitor; era ceva inspăimântător in ochiul său care privia o lume mai mult de cât acea isbesce privirea ómenilor ordinarī. El era pentru noi un subiect de studiu și de mirare, cacī tinerimea (cine din noi n'a încercat-o), tinerimea

resimte o viață nevoiă de a se subordona ómenilor pe care îi crede superiori precum se devotéză lucrurilor celor mari. Mirarea nóstră era mai ales atítată prin nepăsarea lui in afacerile de simțiminte: femeia nu-î turburase nici o dată viața lui.

Când atinsesem acest etern subiect de convorbire între Francesi, el ne respunse cu simplicitate. — Rochiele sunt prea scumpe!

Observând privirea ce preschimbarăm Juste și eu, Marcas adause:

— Da, femeia care se cumpără, — și este cea mai eftină, — cere multy bani; aceea care se dá ne ia prea mult timp! femeia stinge orí-ce activitate, orí-ce ambițiune. Napoleon o redusese la ce trebuie să fiă. In acéstă privire, el a fost mare; nu a căđut in fantasiele minătóre ale lui Ludovic XIV și al lui Ludovic XV; cu tóte acestea, el a iubit in taină.

Descoperirăm că, asemenea lui Pitt, care și luase Englitera de soțiă, Marcas purta Francia in inima lui; era o idolatriă; nu avea nici o gândire care să nu fiă a ieí. Era frământat de mânia că ține in mânilé sale lécul și că nu-l póte aplica; dar acea frământare creșcea și se schimba in mă-

niă când se gândia la starea de inferioritate în care se afla Franția față cu Rusia și Engllitera. Franția în rindulu al treilea!

Acest strigăt reeșia din tôte convorbirile sale. Era bolnav de bóla care sdruncina țera. El numia certe de portariî luptele curții cu camera.

— Ni se dă pacea escomptându-se viitorul
dicea el.

Într'o séră, Juste și eu lucram și eram adânciți în cea mai tainică tăcere. Marcas se sculase ca să-și lucreze copiele, căci refuzase servițiile nóstre cu tôte vîele nóstre în stăruințe. Că Ne oferisem a copia, fie care la rându-i, ca să nu îi rămăe de cât a treia parte din insipida sa sarcină; să superă și nu insistarăm.

Auđirăm un sgomot de pași în coridor, și ridicarăm capul, uitându-ne unul la altul, cineva bātu la ușa lui Marcas, care lăsa tot-dé-una cheia în bróscă, auđirăm pe marele nostru amic đicënd:

— Întră! și apoi; — D-vóstră, aici, domnule?

— Eu, respunse fostul ministru, Dioclețianul martirului necunoscut.

Vecinul nostru și el vorbiră cât-va timp încet.

De odată Marcas isbucni ca și când ar' fi respuns la o propunere pe care nu o aușirăm.

— Vă ați ride de mine, dise el, dacă vă ași crede. Jesuiții au trecut, dar jesuitismul e etern. N'aveți o bună credință nici in machiavelismul, nici in generositatea voastră. Sciți pe ce se vă intemeiați dar nimica nu pôte pune temei pe dvóstră. Curtea dvóstră este compusă de bufnițe cărora le e frică de lumină, de bătrēni care tremură inaintea tinerimei, séu care nu se ingrijesc de dēnsa. Guvernul se modeléază după curții. V'ati dus se căutați rămășițele imperiului precum Restaurarea inrolase vol-tigiorii lui Ludovic XIV. S'a luat frica și lașitatea dreptei dibăci, dar pericolele vor sosi, și tinerimea va eși ea ca in 1790. Ea a făcut multe lucruri frumóse pe atunci. In momentul de faciă schimbatți la ministri precum un bolnav își schimbă locul in pat. Aceste oscilări dovedesc decreditudinea guvernului. Aveți o sistemă de inșelăciune politică care se va intórce in contra dvóstră, căci Francia va obosi cu aceste misiuni. Ea nu vă va spune că e obosită; nici odată cineva nu scie cum pere; a găsi motivul este sarcina istoricului. Inse veți peri de sigur pentru că nu ați cerut tinerimei Franciei

puterile și energia ei, devotamentele și ardorea ei; pentru că aveți o ură în contra omenilor capabili; pentru că nu i-ați ales cu iubire în această frumoasă generațiune, pentru că în orice lucru ați ales mediocritatea. Mă cereți ajutorul meu; dar aparțineți acestei mase vestejite pe care interesul o face hidă, care tremură, care se sbârcesce, și care voriesce să micșoreze Franța pentru că ea se micșorează. Natura mea puternică, ideile mele, ar' fi pentru dvăstră echivalentul unei otrave; m'ați jucat de două ori, de două ori v'am resturnat, o știți. Ca să ne unim pentru a treia oară, trebuie să fie ceva foarte.

M'aș ucide mai bine decât să mă las să fi înșelat, căci aș despera de mine însu-mi: vinovatul n'ați fi dvăstră, ci eu.

Audirăm atunci cuvintele cele mai umilite, rugăciunile cele mai căldurose de a nu lipsi țera de talente superioare. Se vorbi de patriă; Marcas răspunse prin un uh! uh! semnificativ; el își bătea joc de pretinsul său patron. Omul de stat deveni mai explicit; el recunoscă superioritatea fostului său consilier, și se legă să-l pună în stare de a rămânea în administrațiune, de a veni de deputat;

apoi îi propune un post însemnat, dîcînd că de ađi înainte el, ministrul, se subordonă cu totul ace-luia căruia nu-i mai putea fi decăt locotenentul. El era în combinațiunea ministerială, și nu voia se revie la putere fără ca Marcas să aibă un loc potrivit cu meritul seu: vorbise de această condi-țiune, Marcas fusese privit de toți ca o necesitate.

Marcas refusă.

— N'am fost pus nici-odată în situațiunea de a mă ține de îngagiamentele mele, ecă o oca-siune și o refusați.

Marcas nici / nu răspunse. S'auđi un sgomol de pași în coridor, — ministrul pleca.

— Marcas! Marcas! strigarăm amêndoi aler-gând la el, de ce refuși? Condițiunile sale sunt onorabile. D'almintrelea vei vedea pe cei lalți mi-nistri.

Intr'o clipă puserăm o sută de motive înaintea lui Marcas; accentul ministrului era adevêrat; fără a-l fi vêdut o judecasem că nu minția.

N'am haine ne răspunse Marcas.

— Incede-te în noi, răspunse Juste, uitân-du-se la mine.

Marcas avu curagiul de a se incede în noi;

un fulger luci în ochii săi; își trecu mâna prin păr și își descoperi fruntea cu unul din acele gesturi care arată o încredere în fericire, și, după ce își desveli ast-fel fața, zărirăm un om care ne era cu totul necunoscut: pe Marcas sublim, pe Marcas la putere, spiritul în elementul lui, paserea redată aerului, peștele întors în apă, calul alergând prin stepe. Fu ceva trecător: fruntea se întunecă din nou, Marcas avu ca o vedenie a sorții sale. În doiala, indoiala cea schiopă urmă de aproape speranța cu aripe albe. Il părăsirăm.

— Ei bine, disei lui Juste, am făgăduit, ce e de făcut?

— Să ne gândim dormind, îmi răspunse Juste, și mâine dimineață ne vom comunica ideile noastre.

A doua zi dimineață, ne duserăm să ne plimbăm în grădina de la Luxemburg.

Avuserăm timp de a ne gândi la evenimentul din ajun, și eram tot atât de mirați unul de celălalt și cel-l-alt de greutatea ce întâmpina Marcas față cu micile miserii ale vieții, el pe care nimic nu-l împedica în rezolvarea problemelor celor mai înalte ale politicii raționale sau ale politicii materiale. Dar toate aceste nature înalte sunt toate în stare de

a se lovi de un grăunte de nisip, de a nu reuși in cele mai frumoase întreprinderi pentru că nu au o miă de franci. Este istoria lui Napoleon, care neavând cisme n'a plecat in India.

— Ce ai găsit? îmi spuse Juste?

— Am găsit mijlocul de a obține un credit pentru un costum complet.

— Unde?

— La Humann.

— Cum?

— Humann, scumpul meu, nu merge nici o dată la clienții săi; clienții săi merg la dânsul, astfel in cât el nu scie decât sunt bogat; scie numai că sunt elegant și că port bine hainele ce mi le face el: mă duc să spun că mi a sosit din provincia un unchiu a cărui nepăsare in materia de haine îmi este foarte prejudiciabilă in societățile bune unde caut a mă intura; Humann nu ar fi Humann, decât mi-ar trâmite socotela înainte de trei luni.

Găsii această ideeă minunată intr'un vodevil, însă fără sorti de succes in realitatea vieții. Cu toate astea, Humann îmbracă pe Marcas, și sciu să îl imbrace așa cum trebuie să fiă îmbrăcat un om politic.

Juste își puse amanet două ceasornice pe care

le cumpărase pe credit și dete și două sute de franci lui Marcas. Eu nu aveam de cât șase cămăși, dar de o cusătoreasă cu care făcusem cunoștință în timpul carnavalului. Marcas primi tot, fără a ne mulțami mai mult de cât trebuia. Intrebă numai prin ce mijloc dobândisem atâtea lucruri scumpe, și îl făcurăm să riță încă o dată. Priveam pe Marcas al nostru, cum nisce armatori care au secat tot creditul și toate resursele lor ca să echipeze o corabiă, o privesc la césul plecării.

Aici, Carol care ne povestea acésta istoriără se opri adâne mișcat.

— Ei bine, întrebărăm toți, ce sa întâmplat?

Écă în două cuvinte ce s'a întâmplat, căci nu este un romanț, ci o istoriă. Nu mai vedurăm pe Marcas: ministerul dură trei luni, el peri după sesiunea parlamentară. Marcas se întorse la noi, fără nici o pară, zdrobit de muncă. El sondase craterele puterei, se întorcea cu un început de friguri nervóse. Bóla făcu progrese răpedi: îl căutarăm noi. Juste, la început, aduse pe medicul primar al spitalului unde era intern. Eu, care locuiam atunci singur în odaiă, nu îl părăsi un minut; dar îngrijirele, dar știința, tot fu în zadar.

În Ianuarie 1838, Marcas simți și el că nu îi rămân de cât câteva zile de viață.

Omul de Stat, al căruia suflet el fusese șese luni, nu veni să-l vadă, nici nu trimise se aflu despre sănătatea lui. Marcas ne arată cel mai adânc dispreț pentru guvern; ne păru a se îndoi de destinatele Franciei; acea îndoială îl îmbolnăvise. I se păru că văduse o trădare în inima puterii, nu o trădare pipăită, rezultând în fapte, ci o trădare produsă printr'o sistemă, din supunerea intereselor naționale unui egoist.

Acea credință despre înjosirea țerei era destul ca săi agraveze boala.

Fusesem martorul propunerilor ce i se făcuseră de un cap al sistemului opuse pe care o combătuse. Ura sa pentru acea pe care voise să i servească era atât de viuă în cât ar fi consimțit bucuros a intra în coalițiunea care începea a se forma între ambițioșii care aveau cel puțin o idee, acea de a scutura jugul Curții.

Dar Marcas răspunse negociatorului cu cuvântul celebru: „E prea târziu?”

Marcas nu lasă cu ce să-l îngropăm. Juste și eu avurăm cele mai mari greutăți ca să-l scă-

păm de rușinea carului săracilor, și, singuri, urmărim rămășițele lui, care fură aruncate in grópa comună la cimitirul Montparnasse.

Ne uitarăm unul la altul intristați, după ce auđirăm acéstă povestire, cea din urmă ce ne făcu Charles Rabourdin, in ajunul plecării sale pentru insulele Malasiane; căci cunóscem mai mulți Marcas, mai multe victime ale aceluí devotament politic, care se resplătesce prin trădare séu prin uitare.

